

Кайдашева сім'я

Іван Нечуй-Левицький (фрагмент)

Раз уранці Мелашка вимела хату й половину сіней, обмела коло своєї призьби, змела до порога та й пішла в хату за рядюгою, щоб винести сміття на смітник. (Мелашка вийшла). Саме тоді Мотря вибігла з сіней і вгляділа коло порога сміття. Сміття було підметене аж під Мотрину призьбу.

Мотря: — Доки я буду терпіти од тієї іродової Мелашки!

(Мотря вхопила деркача та й розкидала сміття попід Лавріновою призьбою. Мелашка вийшла з хати з рядниною. Коли гляне вона, сміття розкидане геть попід її призьбою й по призьбі.)

Мелашка: — Хто це порозкидав сміття?

Мотря: — Я розкидала: не мети свого сміття під мою призьбу, бо я тебе ним колись нагодую

Мелашка: — А зась! Не діждеш ти мене сміттям годувати. Нагодуй свого Карпа. (Мелашка почала змітати сміття до купи до порога)

Мотря: — Не мети до порога, бо мені треба через поріг ходити!

Мелашка: — Авжеж, велика пані. Покаляєш, княгине, золоті підківки.

Мотря: — Не мети до порога, бо візьму тебе за шию, як кішку, та натовчу мордою в сміття, щоб удруге так не робила.

Мелашка: — А, ти, паскудо! То ти смієш мені таке говорити? Хіба ти моя свекруха? Ти думаєш, що я тобі мовчатиму? То ти мене вчиш, як малу дитину? Ось тобі, ось тобі!

КОМПЛЕКСНИЙ КОМУНІКАТИВНО-СЛОВОЦЕНТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ

Лексематичний рівень спілкування (в центрі аналізу тексту – слово як двостороння одиниця в сукупності його значень та форм у спілкуванні):

- місце і час спілкування; їх вплив на перебіг інтеракції (спілкування та взаємодії з іншими людьми): ритуальні, типові словоформи привітання, прощання, вибачення, вітання тощо;

Місце: Мотрина призьба. Час: ранок. Ці складові впливають на перебіг комунікації. Під час спілкування не були присутні типові словоформи привітання, прощання, вибачення, вітання тощо.

- вербальна та невербальна характеристика каналів комунікації (вокальний: звуковий, слуховий; візуальний: зоровий; тактильний: дотиком; нюховий; смаковий);

Під час комунікації між людьми були присутні такі канали комунікації : вокальний, візуальний.

- комунікативний шум і його вплив на спілкування (фізичний: шум мотора автомобіля, вентилятора, тиха вимова адресанта; психічний шум: ставлення до адресанта або адресата; неухважність слухача, заглибленість у свої думки; інтелектуальна обмеженість; семантичний: спілкування різними мовами; використання спеціальної термінології);

Вплив психічного шуму, а саме ставлення до адресанта і адресата впливає на перебіг подій. Використовуються жаргонізми.

- зворотний зв'язок і засоби його підтримування.

Зворотний зв'язок присутній, чіткій, негативний.

Лексико-семантичний рівень спілкування (аналіз лексико-семантичних варіантів слова в контексті комунікативно-словоцентричних стратегій та тактик):

- виявлення комунікативно-сугестивної (психоемоційної) мети кожного з учасників спілкування. Чи змінюється впродовж інтеракції (взаємодії) мета спілкування? Якщо так, то в чому причина?

Мотря. Предметна – відстояти свою позицію шляхом конфлікту. Комунікативна – переконати Мелашку в тому, що вона неправильно вчинила.

Мелашка. Предметна – відстоювати свою позицію. Комунікативна – доказати Мотрі свою правоту.

- аналіз комунікативно-словоцентричної ініціативи учасників спілкування персонажів (вербальна сугестія (психоемоційний вплив) ініціативи: радість, відчай, піднесення, бадьорість, похмурість, наполегливість, страх, розсудливість, байдужість тощо);

Ініціатива належала Мотрі. Психоемоційний вплив : наполегливість, розсудливість.

- аналіз комунікативно-словоцентричних стратегій (комунікативно-словоцентричною стратегією вважається умисно здійснюваний комплекс мовленнєвих дій щодо планування своєї словоцентричної взаємодії зі співрозмовником для реалізації конкретної комунікативно-сугестивної (психоемоційної) мети. Практичним інструментом такої реалізації слугує комунікативно-словоцентрична тактика): власне комунікативні: послідовність комунікативних дій / змістовні: змістовне планування мети з урахуванням мовного матеріалу; кооперативні: діалоги та полілоги / некооперативні: суперечки, претензії, погрози, конфлікти;

Стратегії Мотрі відзеркалюють стратегії Мелашки. Основна комунікативна стратегія Мотрі створення конфліктної ситуації через неодноразове Повторення дій Мелашки.

- оцінка учасниками комунікативно-словоцентричної стратегії один одного словами різної конотації (додаткове, супровідне значення) (наприклад: слова мінорні чи мажорні: прекрасні, світлі, ніжні, радісні, піднесені, бадьорі, яскраві, сильні, стрімкі, повільні, тихі, суворі, сумні, темні, важкі, тужливі, похмурі, страхітливі, лихі, сердиті, люті тощо);

Оцінка чітко виражена в першій частині фрагменту. Обидва учасники спілкування негативно сприймають комунікативну поведінку партнерів.

- виявлення тактик комунікативної поведінки учасників спілкування. Типи тактик. Зміна тактик (якщо це спостерігається): тактики продукування оцінного (позитивного чи негативного) значення, що використовуються адресантом як суб'єктом оцінювання;

Перша частина : оборона. Друга частина: тиск з обох сторін (конфлікт).

- тактики реагування на оцінне (позитивне чи негативне) значення, використовувані адресатом як об'єктом оцінювання;

Мотря і Мелашка порушують правила комунікативного спілкування, зокрема максими такту, обзиваючи один одну, низько оцінюють здатності партнера в комунікації.

- лексико-семантичні варіанти слів для характеристик соціальних та комунікативних ролей, що реалізуються персонажами у фрагменті, який аналізується. Чи змінюються комунікативні ролі учасників спілкування? (Соціальні ролі визначаються професією, видом діяльності, статтю віком; комунікативні ролі формуються із сукупності дій, мовленнєвих вчинків, міміки, фраз, зовнішності, одягу тощо – порадник, красень, супермен, бунтівник, діловий, знаменитість, жертва, «сіра людина» тощо);

Комунікативні ролі учасників спілкування протягом усієї комунікації не змінюється. З самого початку Мотря та Мелашка займають комунікативні ролі бунтівниць.

- виявлення прихованих ролей (комунікативних позицій) учасників спілкування (із застосуванням трансактного аналізу Е. Берна): позиція дитини – передбачає ведення спілкування за принципом «хочу/не хочу» за допомогою слів; позиція батька - передбачає ведення спілкування за принципом «роби так-то і так-то» за допомогою слів; позиція дорослого – зорієнтоване на норми логіки, здоровий глузд, врахування реальної ситуації, бажання бути у всьому рівним з іншими за допомогою слів;

Приховані ролі відсутні.

- характеристика типів спілкування персонажів: відкрите / закрите; ініціативне / примусове; офіційне / неофіційне; етикетне / розкуте; конфліктне / кооперативне;

Відкрите, ініціативне, неофіційне, розкуте, конфліктне.

- аналіз складових комунікативно-словоцентричного кодексу кожного учасника спілкування («позитивні» та «негативні» слова). Засоби мовного етикету.

Як в першій так і в другій частині обидва співбесідники використовують прийоми емоційного впливу. Мотря—(«Іродова Мелашка.», «Натовчу мордою в сміття»), Мелашка – («Паскудо»).

Мовленнєвий рівень спілкування (використання слів в тому чи іншому лексико-семантичному варіанті у складі речення чи тексту):

- мовленнєві жанри, яким віддається перевага учасниками спілкування, (бесіда, розмова, суперечка, розповідь, історія, лист, записка, щоденник тощо) їх лексико-семантична організація (ключові слова, словосполучення, речення);

Учасниками спілкування перевага надається суперечці.

(Доки я буду терпіти од тієї іродової Мелашки!, Не мети до порога, бо візьму тебе за шию, як кішку, та натовчу мордою в сміття, щоб удруге так не робила,

А, ти, паскудо! То ти смієш мені таке говорити? Хіба ти моя свекруха? Ти думаєш, що я тобі мовчатиму? То ти мене вчиш, як малу дитину? Ось тобі, ось тобі!)

- найчастотніші типи мовленнєвих актів (*репрезентативи* або *асертиви* зобов'язують мовця нести відповідальність за істинність слів чи висловлювань; *директиви* змушують адресата зробити дещо; *комісиви* зобов'язують мовця виконати певні дії у майбутньому або дотримуватися певної лінії поведінки; *експресиви* виражають психологічний стан, характеризують міру відвертості мовця; *декларативи* встановлюють відповідність між пропозиційним змістом слів-символів, висловлювань і реальністю) та їх лексико-граматичне втілення (наприклад, *репрезентативи* або *асертиви*: дієслова – хвалитися, скаржитися; *директиви*: опорні дієслова – запитувати, наказувати, командувати, просити, молити, радити, запрошувати; *комісиви*: мати намір, ставитися прихильно; *експресиви*: вітати, просити вибачення, співчувати, привітати; *декларативи*: якщо я, то Ви);

Найчастіше з'являлись такі типи мовленнєвих актів: директиви, експресиви.

- аналіз лексико-семантичних аспектів спілкування: вживання слів у прямих і переносних значеннях, образність, тропи і фігури мовлення тощо. Засоби мовного етикету;

Мовний етикет у комунікації був порушений. Спілкування не супроводжується вживанням традиційних етикетних норм.

- дотримання норм культури мовлення учасниками спілкування. Типи мовленнєвих помилок в ідіостилі учасників спілкування;

Норми культури мовлення порушуються обома учасниками спілкування, вживаються грубі стилістично знижені вирази.

- роль паралінгвістичних (*міміка, жести, інтонація тощо*) засобів спілкування: реєстрові характеристики; тональність спілкування; атмосфера спілкування.

В аналізованому фрагменті саме паралінгвістичні засоби автором виражені. Регістрові характеристики притаманні спілкуванню під час конфлікту. Тональність спілкування на підвищеному рівні, відносно неспокійна. Атмосфера спілкування напружена.

Соціокультурний рівень спілкування

- Характеристика спілкування загалом: сильніші та слабкіші комунікативні позиції, хто досяг предметних та комунікативних цілей, хто ефективніше використовував засоби комунікативного кодексу, хто завоював комунікативну ініціативу, а хто її втратив тощо.

Комунікативна позиція Мотрі на такому ж рівні як і в Мелашки. Обидва учасники спілкування не досягають своєї предметної комунікативної мети, їх комунікативні тактики не гнучкі, не змінюють принцип спілкування, протягом усього спілкування кожен з них відстоює свою думку.